

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра товарознавства, управління безпечністю та якістю

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Ідентифікаційна експертиза та управління каналами збуту молока сухого»

Студентки 2 курсу, 9м групи,
спеціальності 076

«Підприємництво, торгівля та
біржова діяльність»
спеціалізації

«Товарознавство та комерційна
логістика»

Крусь Анастасія
Миколаївна

Науковий керівник
канд.техн.наук, доцент

Вежлівцева Світлана
Петрівна

Науковий консультант
канд.екон.наук., доцент

Кочубей Дмитро
Вячеславович

Гарант освітньої програми
док-р.техн.наук, професор

Сидоренко Олена
Володимирівна

Київ 2019

АНОТАЦІЯ

Крусь А.М. Ідентифікаційна експертиза та управління каналами збуту молока сухого.

У роботі наведено стан та тенденції розвитку ринку сухого молока в Україні та світі. Розглянуто законодавчо-нормативне забезпечення обігу сухого молока в Україні. Проведено дослідження показників якості та безпечності сухого молока. Встановлено критерії ідентифікації молока сухого. Наведено результати ідентифікаційної експертизи молока сухого. Вивчено теоретико-методологічні підходи до організації та функціонування каналів збуту підприємства, розглянуто особливості організації каналів збуту ТОВ «Рихальський завод сухого молока».

Ключові слова: сухе молоко, споживні властивості, якість, ідентифікаційна експертиза, канали постачання, ефективність.

ANOTATION

Krus A.N. Identification expertise and management of milk powder.

The paper describes the state and trends of milk powder market development in Ukraine and the world. The legislative and regulatory provision for the circulation of milk powder in Ukraine and in the world is considered. The quality and safety of milk powder have been investigated. Milk powder identification criteria are set. The results of the milk powder identification examination are presented. Theoretical and methodological approaches to the organization and functioning of the sales channels of the enterprise are studied, the peculiarities of the organization of the sales channels of the LLC “Rihalsk Dry Milk Factory” are considered.

Key words: milk powder, nutritional properties, quality, identification, supply channels, efficiency.

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. СТАН РИНКУ МОЛОКА СУХОГО В УКРАЇНІ.....	8
1.1. Стан та тенденції розвитку ринку сухих молочних продуктів в Україні.....	8
1.2. Аналіз законодавчо – нормативної бази щодо безпечності та якості сухих молочних продуктів в Україні та світі.....	16
РОЗДІЛ 2. ІДЕНТИФІКАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА МОЛОКА СУХОГО.....	24
2.1. Організація, об’єкт та методи дослідження.....	24
2.2. Ідентифікаційна експертиза молока сухого.....	26
РОЗДІЛ 3. Дослідження та удосконалення управління каналами збуту молока сухого на ТОВ «Рихальський завод сухого молока».....	34
3.1. Дослідження системи управління каналами збуту на ТОВ «Рихальський завод сухого молока».....	34
3.2. Удосконалення управління каналами збуту молока сухого на ТОВ «Рихальський завод сухого молока».....	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Молочні продукти мають важливе значення для забезпечення здоров'я населення. Такий продукт, як сухе молоко, має в своєму складі практично всі необхідні нутрієнти, які необхідні для функціонування організму людини.

Молоко представляє собою високопоживне середовище для розвитку мікроорганізмів і піддається швидкому бактеріальному і ферментативному псуванню. Для підвищення стійкості молока при зберіганні його піддають консервуванню шляхом сушіння до низьких значень залишкової вологи. Метод сушіння використовується для тривалості зберігання молочних продуктів, що дозволяє безперебійне споживання населенням високоякісних молочних продуктів.

Сухе молоко – дуже цінний молочний продукт з високим вмістом повноцінного білка, кальцію, комплексів вітамінів. Виробництво такого продукту доцільне, так як це продукт тривалого терміну зберігання, зручний для приготування їжі, має приємний смак і високу харчову цінність. Сухе молоко використовують в багатьох виробництвах як напівфабрикат, воно є цінним продуктом в умовах ринкових відносин [1].

Метою роботи є проведення ідентифікаційної експертизи та дослідження управління каналами збуту молока сухого.

Об'єкт дослідження – молоко сухе, ТОВ «Рихальський завод сухого молока».

Предмет дослідження – споживні властивості, законодавчо – нормативна база, канали збуту молока сухого.

Для досягнення мети було визначено наступні завдання:

1. Дослідити стан та тенденції розвитку ринку сухих молочних продуктів в Україні.

2. Проаналізувати законодавчо – нормативну базу щодо безпечності та якості сухих молочних продуктів в Україні та світі.
3. Провести ідентифікаційну експертизу молока сухого.
4. Оцінити ефективність системи управління каналами збуту на ТОВ «Рихальський завод сухого молока»
5. Запропонувати шляхи удосконалення управління каналами збуту молока сухого на ТОВ «Рихальський завод сухого молока»

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає у систематизації і узагальненні інформації, щодо тенденції розвитку ринку та законодавчо-нормативне регулювання обігу сухих молочних продуктів в Україні. Запропоновано шляхи удосконалення каналів збуту молока сухого на ТОВ «Рихальський завод сухого молока».

Практична цінність. Запропоновані шляхи каналів збуту молока сухого, можуть бути використані в практичній діяльності ТОВ «Рихальський завод сухого молока» та інших молокопереробних підприємствах України.

Апробація роботи. Результати досліджень по роботі доповідалися і обговорювалися на міжнародній студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підприємництва, торгівлі та маркетингу» (КНТЕУ, м. Київ, 2019 р.). Секція № 3 «Проблеми якості та безпечності харчових продуктів», тема доповіді «Ідентифікаційна експертиза молока сухого, що реалізується на ринку України» (диплом I ступеня).

Публікації. Результати досліджень опубліковані в науковій статті Крусь А. М. «Безпечність та якість сухого молока різних виробників»/А. Крусь // Товарознавство і торговельне підприємництво: зб. наук.ст.студ.- Київ: Київ. нац.торг.-екон. ун-т,2019.- С.343 — 349.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та рисунків. (48 найменувань) та 3 додатків. Основний зміст викладено на 49 сторінках. Текст ілюстрований 6 рисунками та 13 таблицями.

РОЗДІЛ 1

СТАН РИНКУ МОЛОКА СУХОГО В УКРАЇНІ

1.1. Стан та тенденції розвитку ринку сухих молочних продуктів в Україні

Молочні продукти – одні з тих продуктів, які є найнеобхіднішими в світі. З кожним роком попит на молочні продукти зростає, що пов'язано не лише зі збільшенням кількості населення, а й підвищенням рівня життя та інвестицій в молочну галузь. Нині у світі виробляється 876 млн. т. молока. Молочна галузь обслуговує 7 млрд. споживачів.

Обсяг виробництва сухого знежиреного молока в світі склав 4,2 млн. тон у 2017 році. Цікаво, що виробництво цього продукту останнім часом зростало найбільшими темпами серед інших молочних продуктів – у середньому на 5% в рік на протязі 2012-2017 рр. Топ-5 виробників – це ЄС (34%), США (23%), Нова Зеландія (12%), Австралія (5%) та Індія (5%). Найбільше зростання було в ЄС та Індії (у середньому 9% на рік протягом 2012-2017 рр.) Україна, за розрахунковими оцінками OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025, посідає 8 місце серед найбільших виробників СЗМ і має частку 2,5% у світовому виробництві, але вітчизняна статистика, на жаль, цього не підтверджує. У статистиці Держстату взагалі не можна відокремити знежирене від незбираного сухого молока, а загальний обсяг їх виробництва у 2018 році склав 60 тис. тон [3].

Світове виробництво незбираного сухого молока склало 4 млн. тон у 2018. Лідери – це Нова Зеландія (34%), ЄС (19%), Бразилія (14%), Мексика (7%), Аргентина (7%). Україна, за оцінками OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025, на 17 місці в світі з часткою 0,3% [2].

Сухе знежирене молоко споживається в найбільших обсягах в ЄС, США і Мексиці, незбиране – у Бразилії, Китаї та ЄС. Всі ці країни продовжують збільшувати споживання.

У розрізі видів молочної продукції, якими торгують на світовому ринку, найбільший попит встановився на сухе незбиране молоко (*whole milk powder*), сухе знежирене молоко (*skim milk powder*), сири (*cheese*) і вершкове масло (*butter*).

Світовий експорт сухого незбираного молока на кінець 2018 р. склав 2,5 млн т. (табл. 1.1.) [4].

Таблиця 1.1

Світовий експорт сухого незбираного молока, тис.т

Континент/ країна	В середньому за 2013-2016 рр.	2017 р.	2018 р.
Нова Зеландія	1365	1343	1330
ЄС-28	385	380	365
Уругвай	76	127	130
Аргентина	155	110	106
<i>СВІТ, разом</i>	2539	2532	2518

Головним експортером протягом багатьох років продовжує виступати Нова Зеландія. Підвищила свою частку експорту така країна як Уругвай. Такі країни як Аргентина, ЄС, Нова Зеландія зменшили виробництво сухого молока на експорт.

Структура виробництва молокопродуктів в Україні за період 2010–2018 рр. суттєво змінилася: зросла частка обробленого молока, вершків, сухого молока, вершкового масла, казеїну, зокрема частка сирів і кисломолочної продукції зменшилася. За підсумками 2018 року, згідно даних Держстату, виробництво молока скоротилося на 6% .

В Україні обсяги виробництва сухих молочних продуктів залежать не тільки від сировинної бази в середині країни, але і від ситуації на зовнішніх ринках збуту: грає роль цінової політики на світових ринках сировини і готових сухих молочних продуктів.

Показники виробництва основних видів сухих молокопродуктів в 2018 році свідчить про стабільність розвитку цього напрямлення в молочній галузі (табл 1.2.) [5].

Таблиця 1.2

**Виробництво основних груп молочних продуктів в Україні,
2014/2018рр.,тис.т**

Товар	Рік				
	2014	4015	2016	2017	2018
Сухе молоко і вершки	72,2	114,9	76,0	88,5	106,2
Казеїн	25,4	28,2	21,3	15,7	20,4
Суха сироватка	1,2	3,2	4,0	9,8	16,8
Лактоза	0,45	0,51	0,48	0,38	0,41

Найбільшу частку у виробництві сухих молочних продуктів займають сухе молоко і вершки – близько 75%. На ринку присутня тенденція щорічного росту об'ємів виготовлення сухого знежиреного молока (СЗМ), сухого незбираного молока (СНМ) і сухих вершків. В 2018 році вітчизняні молокопереробні підприємства випустили більше 106 тис.т сухого молока і вершків на суму близько 150 млн. дол., що на 20% перевищило об'єми 2017 року (близько 88,5 тис. т). При цьому близько 75% в цій групі продуктів займало сухе знежирене молоко [6].

Основні потужності по виробництву сухого молока і вершків зосереджені в Сумській, Чернігівській, Вінницькій, Житомирській і Київській областях, питома вага яких в виробництві сухого молока і вершків в 2018 році склала 53% (рис.1.1.)[7].

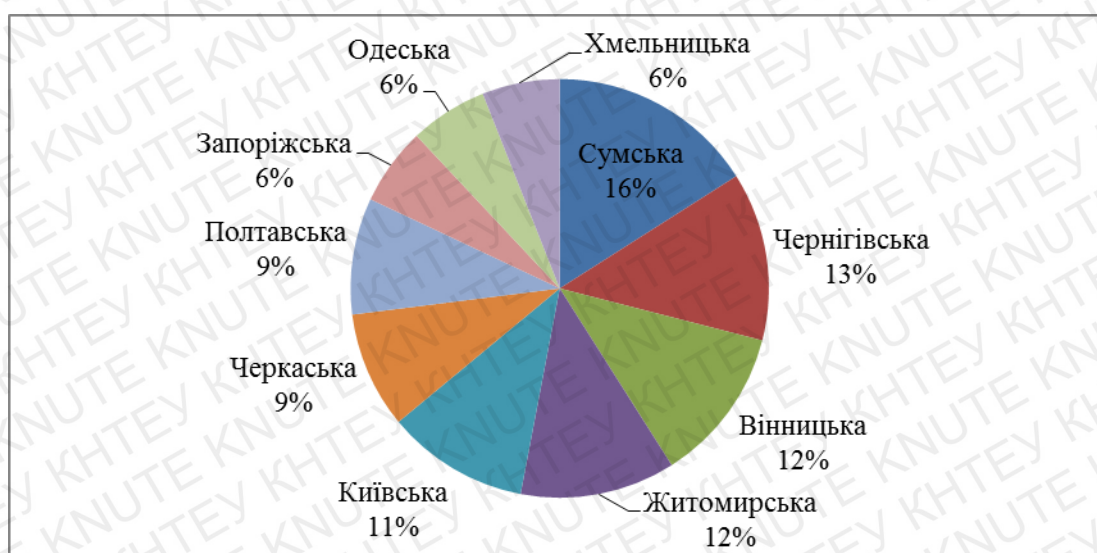

Рис.1.1 Регіональне розподілення виробництва сухого молока і вершків, %

В Сумській області виробляють 16% сухого молока і вершків від загального обсягу виробництва. Чернігівська область займає друге місце за кількістю виробництва сухого молока і вершків, 13% від загального обсягу. Житомирська і Вінницька область виробляють по 12% продукції.

На рис.1.2. представлені найбільші компанії – виробники по випуску сухого молока на українському ринку [8].

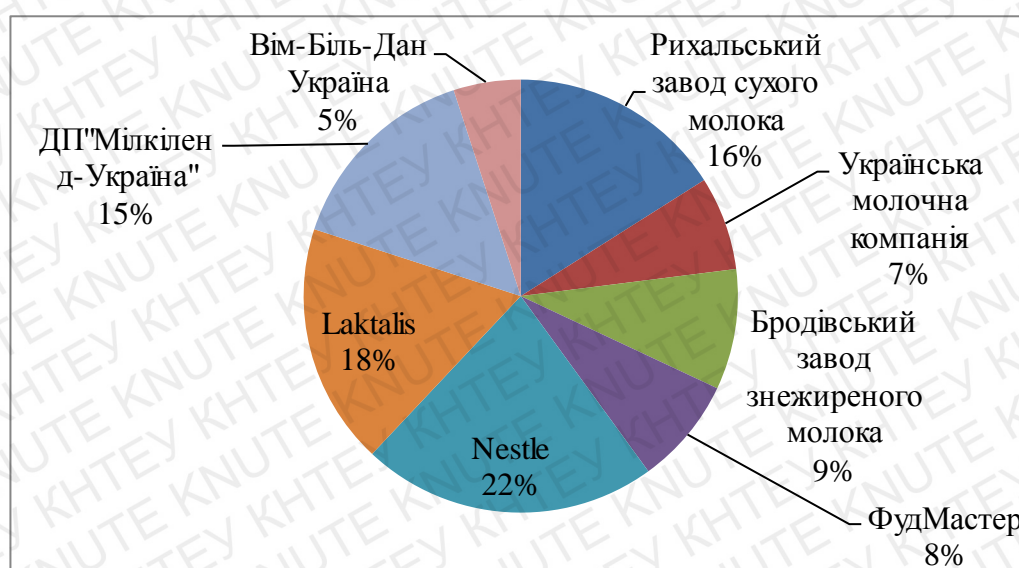

Рис.1.2 Виробники сухого молока на ринку України, %

Найбільшу частку на ринку виробництва сухого молока займає ТОВ «Nestle Україна» - 22%. Провідні місця на ринку України займають такі виробники сухого молока як:

- ДП «Лакталіс-Україна» (18%);
- ТОВ «Рихальський завод сухого молока» (16%);
- ДП «Мілкіленд – Україна» (15%).

Після закриття російського ринку для українських сирів альтернативним експортним продуктом стали сухе молоко й вершки так казеїн і казеїнати.

Так, у січні – лютому 2018 року в Україні було вироблено 6018 т сухого молока й вершків, що більш як наполовину перевищує показники аналогічного торішнього періоду. Лише у лютому було висушено 3061 т молока та вершків. Цей показник на 70 % вищий, ніж торік.

Виробництво казеїну за два місяці цього року взагалі побило всі рекорди, зрісши більш ніж у 9 разів – до 301т. Зокрема за лютий – у 7 разів, до 162 т.

Однак на експортних ринках за український технічний казеїн покупці дають близько 5500 дол./т. З такою ціною виробники не поспішають продавати товар, адже це на межі собівартості [9].

Незважаючи на те, що в Україні виробляють майже 10 млн.т молока на переробні підприємства потрапляє не більше 42 %. Загалом молоко, яке надійшло на заводи, розподіляється таким чином залежно від цільового призначення: на продукцію з незбираного молока – 30%, сир та сирний продукт – 35%, масло та спред – 17%, сухе молоко та казеїн – 16%, інше – 2%. Товарна структура експорту молочних продуктів представлена на рис.1.2. [10]

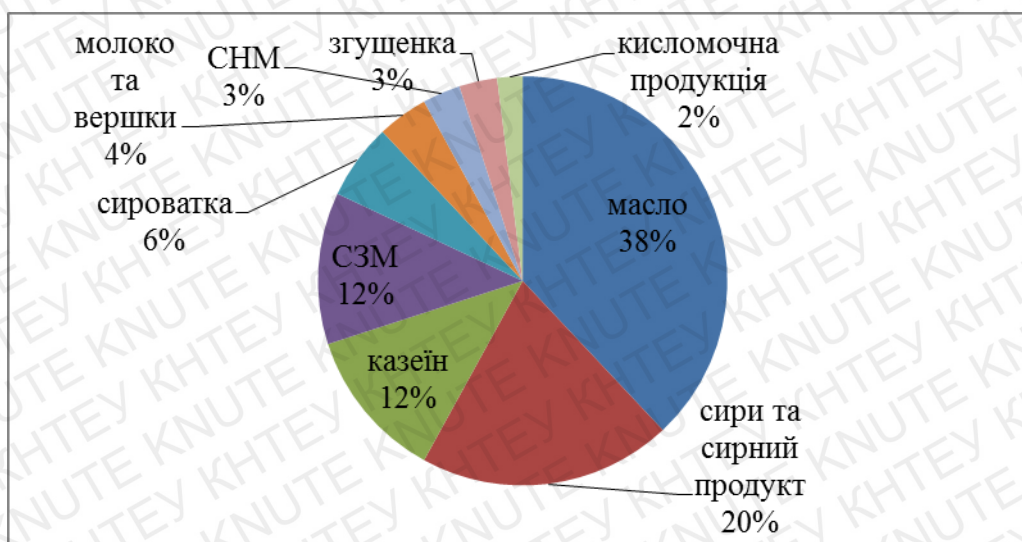

Рис. 1.2 Товарна структура експорту молочних продуктів, %

Найголовнішою валютоутворювальною категорією є масло та сир і сирний продукт. Вони забезпечують 58% експортних надходжень від продажу молочної продукції. СЗМ та СНМ приносять 15% прибутку від продажу. Продаж на експорт казеїну становить 12%.

Географічна структура експорту молочних продуктів наведена на рис. 1.3.

[11]

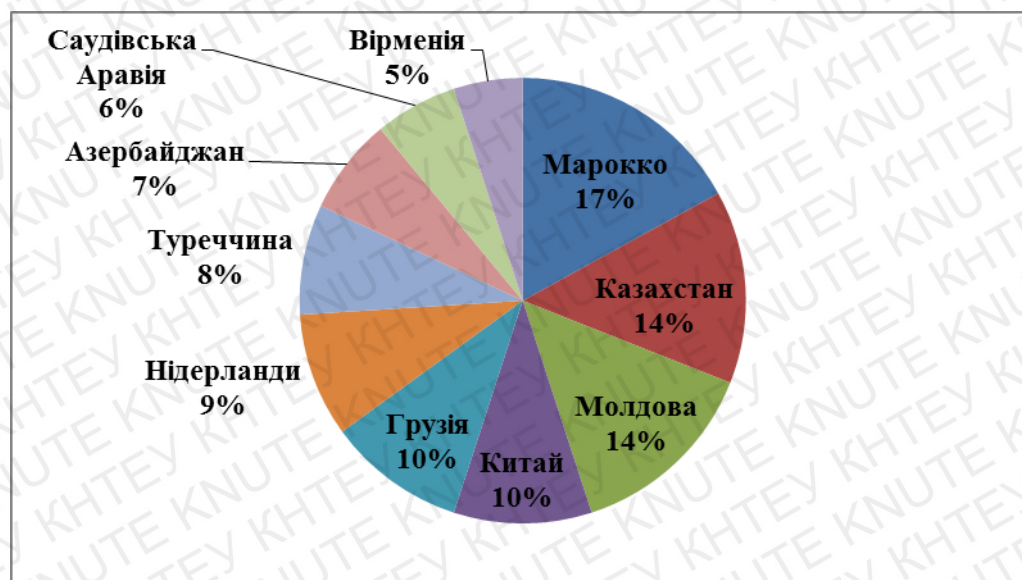

Рис.1.3 Структура експортних поставок, %

Географічна структура експорту молочних продуктів показує, що основними покупцями в 2018 році були Марокко (17%), Казахстан (14%) та Молдова (14%).

Основними експортерами сухого молока в Україні на 2019 рік є п'ять підприємств (табл.1.2.) [12].

Таблиця 1.2

Експортери сухого молока України

Підприємство	Обсяг, т/міс.
ПАТ «Вінницький молочний завод «Рошен»	669
ДП «Старокостянтинівський молочний завод»	248
ТОВ «Рихальський завод сухого молока»	167
ПАТ «Веселинівський завод сухого знежиреного молока»	150
ПП «Білоцерківська агропромислова група»	146

Експортерами сухого молока станом на середину 2019 року є ПАТ «Вінницький молочний завод «Рошен» - 669 т/міс. (39% із всіх поставок). Друге місце – ДП «Старокостянтинівський молочний завод» - 248 т/міс., третє – ТОВ «Рихальський завод сухого молока» - 167 т/міс..

У 2018 році експорт сухого молока до СНД зріс на 30% у порівнянні із 2017 роком: до Казахстану було поставлено у 2,3 рази більше продукції, а поставки до Вірменії зросли на 9%. Разом на ці дві країни припадає 31% поставок українського сухого молока. До Європи було експортовано вдвічі більше сухого молока, ніж попереднього року, тоді як поставки до Азії та Африки скоротилися на 15% та 18% відповідно (рис.1.4.) [13].

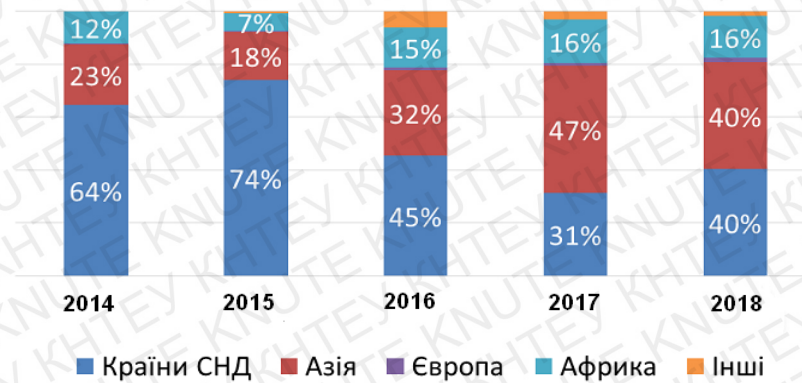

Рис. 1.4 Основні напрямки експорту сухого молока, %

Відзначимо, що частка імпорту сухого молока дуже мала у порівнянні з експортом, тобто наша країна не потребує ввезення цього товару. Виключення становлять тільки специфічні види сухих молочних продуктів.

Завдяки девальвації Україна стала найдешевшим у світі виробником сухого молока (СНМ – сухого незбираного молока, і СЗМ – сухого знежиреного молока) і казеїну. Це дає шанс відновити втрачені позиції одного з найбільших експортерів цього виду продукції. І не зможе завадити навіть зниження цін на світовому ринку: у порівнянні з минулим роком сухе молоко подешевшало вдвічі [14].

Трейдери працюють над відновленням втрачених зв'язків для постачань в країни Африки та Азії. Сухе молоко українського виробництва нижче за якістю, ніж в інших країн-експортерів. Значно розширити ринки українські виробники зможуть тоді, коли якість продукції підтвердять в ЄС. Згідно з балансами міжвідомчої робочої групи при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі, імпорт молока і молокопродуктів у 2020 році скоротиться на 40,7%, до 200 тис. тонн, експорт – на 40,5%, до 300 тис. тон., але молокопереробники зможуть збільшити експорт сухого молока на 15%.

Найближчим часом по мірі розпродажу старого молока українські експортери намагатимуться збільшити не лише внутрішні, але і експортні доларові ціни на сухе молоко. Тенденції світового ринку вже це дозволяють. Що стосується внутрішніх цін на молочні продукти, зараз це одна з небагатьох категорій, в якій показники залишаються більш-менш стабільними. Проте, до

кінця 2020 року, за розрахунками фахівців, ціна на «молочку» зросте на 20-30%. Зараз вже почався етап планомірного підвищення: на 2-5% кожного місяця [15].

Дорожчатимуть продукти щоденного попиту: молоко, кефір, сметана. І навіть якщо валютний курс почне знижуватись, це не позначиться на динаміці цін внутрішнього ринку. Причини: підвищення закупівельної ціни на сире молоко, подорожчання упаковки і ПММ, перспектива дефіциту сировини.

Але найбільшу вигоду отримають підприємства, які зможуть налагодити експорт високоприбуткових, більш технологічних продуктів. Наприклад, концентрат молочного білку, який використовують у харчовій промисловості; дитяче харчування [16].

Отже, молокопереробна галузь має перспективи розвитку як на вітчизняному, так і на світовому ринку. Вихід України на нові ринки можливий за умови застосування новітніх технологій і знань про створення доданої вартості у процесі переробки молока. В зовнішній торгівлі України сухими молочними продуктами як і раніше експорт переважає над імпортом, в той час як імпорتنі поставки сухого молока доволі обмежені.

1.2. Аналіз законодавчо – нормативної бази щодо безпечності та якості сухих молочних продуктів в Україні та світі

Виробництво якісних та безпечних харчових продуктів в межах нашої держави регулюється та контролюється на державному рівні за допомогою налагодженої та систематичної дії низки нормативно – правових документів.

На території України є ряд прийнятих законів, підзаконних актів та нормативних документів, які забезпечують якість та безпечність харчових продуктів, в тому числі сухого молока, а саме:

- Закон України «Про молоко і молочні продукти»[16];
- Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»[17];
- Закон України «Про захист прав споживачів»[18];

- Закон України «Про стандартизацію»[19];
- Закон України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів»[20];
- Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [21].

Закон України «Про молоко і молочні продукти» визначає правові та організаційні основи забезпечення безпечності та якості молока і молочних продуктів для життя та здоров'я населення і довкілля під час їх виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території України [16].

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками) та споживачами харчових продуктів і визначає правовий порядок забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, що виробляються, знаходяться в обігу, імпортуються, експортуються, за рахунок обов'язковості впровадження системи НАССР [17].

Закон України «Про захист прав споживачів» регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів [18].

Закон України «Про стандартизацію» установлює правові та організаційні засади стандартизації в Україні і спрямований на забезпечення формування та реалізації державної політики у відповідній сфері. Регулює відносини, пов'язані з діяльністю у сфері стандартизації та застосуванням її результатів [19].

Закон України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» встановлює правові та організаційні засади надання споживачам інформації про харчові продукти з метою забезпечення високого рівня захисту здоров'я громадян і задоволення їхніх соціальних та економічних інтересів. Перелік обов'язкової інформації про харчові продукти:

- 1) назва харчового продукту;

- 2) перелік інгредієнтів;
- 3) будь-які інгредієнти або допоміжні матеріали для переробки,;
- 4) кількість певних інгредієнтів або категорій інгредієнтів у випадках, передбачених цим Законом;
- 5) кількість харчового продукту в установлених одиницях вимірювання;
- 6) мінімальний термін придатності або дата "вжити до";
- 7) будь-які особливі умови зберігання та/або умови використання (за потреби);
- 8) найменування та місцезнаходження оператора ринку харчових продуктів, відповідального за інформацію про харчовий продукт, а для імпортованих харчових продуктів - найменування та місцезнаходження імпортера;
- 9) країна походження або місце походження;
- 10) інструкції з використання - у разі якщо відсутність таких інструкцій ускладнює належне використання харчового продукту;
- 11) для напоїв із вмістом спирту етилового понад 1,2 відсотка об'ємних одиниць - фактичний вміст спирту у напої (крім продукції за кодом 2204 згідно з УКТ ЗЕД);
- 12) інформація про поживну цінність харчового продукту [20].

Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» визначає правові та організаційні засади розроблення, прийняття та застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінки відповідності, а також здійснення добровільної оцінки відповідності. Регулює відносини, що виникають у зв'язку з розробленням та прийняттям технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінки відповідності, їх застосуванням стосовно продукції, яка вводиться в обіг, надається на ринку або вводиться в експлуатацію в Україні, а також здійсненням добровільної оцінки відповідності [21].

Крім перерахованих законодавчих актів наявні діючі та розроблено нові підзаконні акти, які конкретизують вимоги зазначених законів.

Для виробників сухого молока такими актами є:

- Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства «Про затвердження вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР)»[22]

- Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження мікробіологічних критеріїв для встановлення показників безпеності харчових продуктів»[23].

- ДСП 4.4.4.011-98 Державні санітарні правила для молокопереробних підприємств [24]

- ДСанПіН 8.8.1.2.3.4-000-2001 Допустимі дози, концентрації, кількість та рівні вмісту пестицидів у сільськогосподарській сировині, харчових продуктах, повітрі робочої зони, атмосферному повітрі, воді [25].

Крім діючих законодавчих та нормативних актів є низка національних стандартів України:

- ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови» [26];

- ДСТУ 4556:2006. «Молоко сухе швидкорозчинне»[27];

- ДСТУ 4273:2015 «Молоко та вершки сухі. Загальні технічні умови»[28].

У зв'язку із гармонізацією українського законодавства до вимог ЄС з 1 січня 2016 року Україна поступово відмовляється від ДСТУ і переходить до створення Технічних регламентів. Прикладами гармонізованих до Європейського законодавства стандартами є розроблений Комісією Митного союзу Технічний регламент на молоко і молочну продукцію, який поширюється на молоко і молочну продукцію, що випускається в обіг на території держав – членів Митного союзу та встановлює вимоги до її пакування та маркування, а також до пов'язаних з ними процесам виробництва, зберігання, перевезення, реалізації [29].

Для контролю якості та безпеності молока сухого незбираного використовують ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови», відповідно до якого комплексна оцінка якості та безпеності визначається органолептичними, фізико-хімічними, мікробіологічними показниками та

показниками безпеки. Органолептичні показники: смак і запах, консистенція, зовнішній вигляд, колір. Фізико-хімічні показники: маса нетто, кислотність, масова частка вологи і жиру, індекс розчинності. При проведенні мікробіологічних досліджень, визначаються такі показники:

- кількість мезофільних факультативно анаеробних мікроорганізмів, КУО в 1г продукту, не більше (в спожитковій тарі - $1,0 \cdot 10^5$, в транспортній тарі - $5,0 \cdot 10^4$)
- бактерії групи кишкової палички – не допускається;
- патогенні мікроорганізми, в т.ч. бактерії роду Сальмонела, в 25г продукту – не допускається [26].

Санітарні норми якості продовольчої сировини та харчових продуктів, що визначені вмістом токсичних елементів та радіонуклідів, указують на безпеку сухого молока. Перевищення вмісту токсичних елементів та радіонуклідів у віскі може завдати шкоду здоров'ю споживачів, тому для уникнення проблем щодо погіршення здоров'я споживачів, виробникам потрібно сумлінно перевіряти вміст даних елементів у сировині та в готових продуктах.

Одним із пріоритетних завдань на сучасному етапі просування України до Європейського Союзу (ЄС) є адаптація національних стандартів до міжнародних норм і правил [30].

Важливим нормативним документом у сфері управління якістю продукції є серія стандартів ISO 9000.

ISO 9000 описує основні положення системи управління якістю і визначає термінологію для систем управління якістю. Стандарти серії ISO 9000, прийняті більш ніж 90 країнами світу як національні, застосовуються до будь-яких підприємств, незалежно від їх розміру, форм власності та сфери діяльності.

ISO 9001 установлює вимоги до системи управління якістю, якщо організація потребує продемонструвати свою спроможність поставляти продукцію, що відповідає вимогам замовників і застосованих регламентів, а також прагне до підвищення задоволеності замовників .

ISO 9001 містить рекомендації щодо здійснення аудитів систем управління якістю і систем управління навколишнім середовищем [31].

Разом вони формують узгоджену серію стандартів на систему управління якістю, яка сприяє взаєморозумінню в національній та міжнародній торгівлі. Встановлено сім принципів управління якістю для поліпшення показників діяльності організації: організація на замовника, лідерство, залучення працівників, процесний підхід, постійне поліпшення, прийняття рішень на підставі фактів, взаємовигідні стосунки з постачальниками. Усі ці принципи формують основу стандартів на системи управління якістю, які входять до стандартів серії ISO 9000 [31].

Система менеджменту в галузі безпеки харчових продуктів ISO 22000 (ДСТУ ISO 22000) є загальноприйнятим стандартом і визнається в усьому світі. Вимоги стандарту ДСТУ ISO 22000 можуть бути використані для створення системи управління безпечністю харчових продуктів всіма організаціями, безпосередньо або опосередковано беруть участь у харчовому ланцюзі. Слід зазначити, що стандарт ДСТУ ISO 22000 максимально узгоджений з ДСТУ ISO 9001 для можливості їх спільного застосування [32].

Наразі системи управління безпечністю харчових продуктів застосовують практично в усьому світі як надійний захист споживачів від небезпек, які можуть супроводжувати харчову продукцію. Запровадження систем управління безпечністю харчових продуктів вимагає законодавство Європейського Союзу, США, Канади, Японії, Нової Зеландії та багатьох інших країн світу. В Україні застосування систем ХАССП (НАССР - Hazard Analysis and Critical Control Points) є обов'язковим для всіх підприємств, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів. Цього вимагають Закони України «Про безпечність та якість харчових продуктів» та «Про дитяче харчування».

НАССР – (Hazard Analysis and Critical Control Points) – система, яка ідентифікує, оцінює і контролює небезпечні фактори, які є визначальними для безпеки харчових продуктів. Вона гарантує безпеку продукції на повному шляху харчового ланцюжка і дає можливість виявити всі критичні точки, які

можуть вплинути на безпеку кінцевого продукту, усунути шкідливі фактори і контролювати повний процес виробництва. Дана система є міждержавною, оскільки вона визнана всіма державами учасниками СОТ та ЄС [33].

Регулюванням харчовими продуктами в Європі комісією створено Кодекс Аліментаріус - це збірник міжнародно схвалених стандартів на харчові продукти, розроблених під керівництвом ФАО та ВОЗ, спрямованих на захист здоров'я споживачів і чесної практики торгівлі їжею. Кодекс Аліментаріус містить стандарти на всі основні види харчових продуктів — сири, напівоброблені та перероблені, які призначені для постачання споживачеві. [34].

Кодекс Аліментаріус містить положення щодо гігієни харчових продуктів, харчових добавок, залишків пестицидів, контамінантів, маркування і представлення продуктів, методів аналізу та відбору. Крім того він також містить положення рекомендаційного характеру, яких повинна дотримуватися міжнародна спільнота для захисту здоров'я споживачів і забезпечення однакових торговельних методів, у вигляді правил і норм, настанов та інших документів, що сприяють досягненню цілей Кодексу.

Стандарти Кодексу Аліментаріус включають вимоги до продовольства, спрямовані на гарантування споживачеві здорового, безпечного продукту харчування, вільного від фальсифікації, правильно маркованого і представленого [35].

Відповідно до вимог Codex Alimentarius, сухим молоком є молочний продукт, отриманий частковим видалення води із молока або вершків. Порівняння вимог Codex Alimentarius та ДСТУ 4273:2015 «Молоко та вершки сухі [36]. Загальні технічні умови» наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Порівняння вимог європейських та вітчизняних стандартів

Вимоги	Codex Alimentarius	ДСТУ 4273:2015
Маркування	+	+
Масова частка жиру	Не менше 26% і не більше 42%	
Масова частка вологи	Не більше 5 %	Не більше 4%
Масова частка білків	Не менше 34%	-
Склад продукту	Зазначений	Зазначений
Перелік допустимих харчових добавок	+	-
Органолептичні показники	-	+
Мікробіологічні показники	-	+
Метод аналізу і відбору проб	+	-

Отже, існує достатньо вітчизняних та європейських нормативно-правових документів, які стимулюють виробництво якісного та безпечного молока сухого. Основні та організаційні основи забезпечення безпечності та якості молока і молочних продуктів для життя та здоров'я населення і довкілля під час їх виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території України визначає Закон України «Про молоко та молочні продукти». На всіх підприємствах, які виробляють продукцію тваринного походження згідно з законом «Про основні принципи та вимоги безпечності та якості харчових продуктів» є обов'язковим впровадження системи НАССР. Вимоги вітчизняних стандартів передбачають більше органолептичні та мікробіологічні показники, а європейські – стосовно добавок та складових продукту.

РОЗДІЛ 2

ІДЕНТИФІКАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА МОЛОКА СУХОГО

2.1. Організація, об'єкт та методи дослідження

Експериментальна частина випускної кваліфікаційної роботи була проведена в лабораторіях Київського національного торговельно-економічного університету, на кафедрі товарознавства, управління безпечністю та якістю із застосуванням сучасних стандартних та загальноприйнятих хімічних, фізико-хімічних, мікробіологічних та органолептичних методів досліджень. Схема проведення експерименту наведена в дод. А.

Для товарознавчої оцінки якості було обрано п'ять зразків сухого незбираного молока, жирністю 25 - 26% .

Зразок № 1 – молоко сухе незбиране жирністю 26% ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла».

Зразок №2 - молоко сухе незбиране жирністю 26% ТОВ «ПРОДЕНЕГРО» м. Харків.

Зразок № 3 - молоко сухе незбиране жирністю 25% ТМ «TARG».

Зразок № 4 - молоко сухе незбиране жирністю 26% ТОВ «Рихальський завод сухого молока».

Зразок № 5 - молоко сухе незбиране жирністю 26% ТОВ «Мілк Інґредієнтс».

Ідентифікаційна експертиза молока сухого включала наступні етапи:

- аналіз пакування та маркування досліджуваних зразків згідно Закону України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів»[37] ;
- дослідження органолептичних показників;
- дослідження фізико-хімічних показників;
- мікробіологічні дослідження.

Оцінку якості здійснювали за органолептичними показниками (зовнішній вигляд, колір, смак та запах), фізико-хімічними показниками (масова частка вологи, кислотність, індекс розчинності) та мікробіологічними показниками відповідно ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови» [26].

З фізико-хімічних показників визначали масову частку вологи, кислотність жирової фази, кислотність плазми, температуру плавлення та масову частку жиру.

Визначення масової частки вологи в молоці сухому визначають прискореним методом за ДСТУ 3626-2007 «Молоко і згущені продукти. Методи визначення вологи і сухої речовини». Даний показник повинен відповідати вимогам нормативних документів, оскільки вода – сприятливе середовище для розвитку мікроорганізмів, що сприяють псуванню продукту.

Визначення кислотності. Розчинивши сухе молоко в пропорції - до 10 мл молока додали 20 мл води і фенолфталеїн. Титрували НА ОН до світло фіолетового забарвлення .

Визначення індекса розчинності (метод центрифугування). Здатність молока сухого до розчинності, чим вища розчинність, тим вищі споживні властивості.

Мікробіологічні дослідження сухого молока здійснювали за наступними показниками: кількість МАФМ (мезофільні аеробні та факультативно анаеробні мікроорганізми) та БГКП (бактерії групи кишкової палички).

Метод культивування мікроорганізмів. Визначення кількості мікроорганізмів методом культивування.

Метод крайніх розведень (титраційний метод обліку мікроорганізмів). Титраційний метод кількісного обліку мікрофлори застосовується для підрахунку мікроорганізмів, які не розвиваються або погано розвиваються на твердих середовищах , а також для виявлення мікробів певних фізіологічних груп (анаеробних мікроорганізмів, молочнокислих бактерій, кишкових паличок) .

2.2. Ідентифікаційна експертиза молока сухого

Ідентифікація – це процедура підтвердження відповідності органолептичних, фізико – хімічних, біологічних показників і властивостей, притаманних для даного виду харчового продукту, тим параметрам і властивостям, які зазначаються при етикуванні цього харчового продукту, а також процедура підтвердження загальновизнаної назви даного виду продукту, торговельної марки.

Якісна ідентифікація - це встановлення відповідності вимогам якості товару, які передбачені в нормативній документації. Цей вид ідентифікації дає можливість встановити градації якості продукції на стандартну, нестандартну, умовно-придатну чи непридатну для харчових цілей [38].

З метою ідентифікації можна використати органолептичні та фізико – хімічні показники, які характеризують споживні властивості молока сухого. Показники безпеки, які визначаються при сертифікаційних випробуваннях, залежать від зовнішнього впливу та обсіменіння мікроорганізмами і непридатні як показники безпеки.

Для проведення ідентифікації молока сухого необхідно визначити:

- ✓ критерії, за якими молоко сухе можливо розпізнати і віднести до конкретного виду;
- ✓ методи, за допомогою яких проводиться перевірка критеріїв ідентифікації молока сухого;
- ✓ засоби – нормативна документація, що описує відповідні значення критеріїв молока сухого та методи їх визначення [30].

Нами запропоновано критерії , методи та засоби ідентифікації, які наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії, засоби та методи ідентифікації молока сухого

Критерії	Методи	Засоби
Маркування	Аналітичний	Маркування; Закон України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів»
Зовнішній вигляд, консистенція, смак і запах, колір	Органолептичний	ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови»
Масова частка вологи	Лабораторний та вимірювальний	ДСТУ ISO 2534 – 3/IDF 152-3:2007 Молоко сухе. Визначення вмісту вологи
Індекс розчинності	Лабораторний та вимірювальний	ГОСТ 3724-97 «Молоко и молочные продукты»

Ідентифікація вимагає багатосторонніх досліджень товарознавцями-експертами, а також висококваліфікованими вченими-експертами. Оскільки результати ідентифікації товару аналізуються і на основі цього аналізу роблять висновки, то такий процес можна назвати «ідентифікаційною експертизою».

Першим етапом наших досліджень була перевірка відповідності маркування обраних зразків молока сухого.

Маркування та пакування проводилось згідно Закону України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» [20]. Дані наведені в табл.2.2.

Таблиця 2. 2

**Результати дослідження маркування молока сухого незбираного
жирністю 25 – 26%**

Назва показника	Назва підприємства-виробника				
	Зразок №1	Зразок №2	Зразок №3	Зразок №4	Зразок №5
Назва харчового продукту	Молоко сухе незбиране	Молоко сухе незбиране	Молоко сухе незбиране	Сухе молоко	Молоко сухе незбиране
Склад харчового продукту	Пастеризоване нормалізоване коров'яче молоко	Молоко коров'яче незбиране	Не вказаний	Високоякісне коров'яче молоко	Молоко коров'яче незбиране, молоко знежирене, отримане з коров'ячого молока
Маса нетто	250г	150г	400 г	150г	400г
Позначення знака для товарів і послуг, за яким харчовий продукт реалізується	ДСТУ 4273 – 2015, Без ГМО	ТУ У 82.9-31641954-003:2013, Без ГМО	ДСТУ 4273-2003	ДСТУ 4273-2015, Без ГМО	ДСТУ 4273 – 2015
Дата виготовлення	09.12.2018	25.12.2018	23.11.2018	04.12.2018	15.10.2018
Термін придатності до споживання	12 місяців від дати виготовлення	12 місяців від дати виготовлення	12 місяців від дати виготовлення	10 місяців від дати виробництва	12 місяців від дати виготовлення
Найменування та місцезнаходження і номер телефону виробника	Виробник : ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»	Виробник та фасувальник : ТОВ «ПРОДЕНЕ ГРО», м.Харків	Розфасовано СПД Максименко О.П., Київська обл.,с.Білогорodka.	Виробник: Україна,ТОВ В «Рихальський завод сухого молока»	Фасувальник: ТОВ «Мілк Інгредієнтс», Україна, м.Київ.

Отже, аналіз маркування показав, що на маркуванні зразку № 5 не вказаний виробник, а лише ким розфасований продукт (фасувальник ТОВ

«Мілк Інґредієнтс», Україна, м.Київ), і не позначена інформація про наявність чи відсутність у складі харчового продукту генетично модифікованих організмів. Зразок № 3 ТМ «TARG» – розфасовано СПД Максименко О.П. Київська обл.,с. Білогородка взагалі не відповідає вимогам Закону України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» . Так як на упаковці не вказаний склад продукту, адреса виробника, поживну (харчову) цінність, інформацію про наявність чи відсутність у складі харчового продукту генетично модифікованих організмів .Всі зразки ідентифіковано як сухе молоко.

На другому етапі проводили органолептичну оцінку якості сухого молока, яка здійснювалась за такими показниками як: колір, консистенція, смак та запах. При визначенні кольору сухого молока особливу увагу звертали на однорідність кольору по всій масі та наявність відтінків. Особливу увагу приділяли ступеню подрібнення продукту, наявність комочків. Консистенцію визначали шляхом перемішування продукту при денному світлі. Після цього проводили оцінку смаку та запаху зазначеним продуктів.

При визначенні запаху сухого молока відзначили його чистоту, а також наявність сторонніх запахів, які можуть виникнути при порушенні умов зберігання. При визначенні смаку сухого молока перевіряли на відсутність сторонніх присмаків, що не властиві даним продуктам. Результати занесені до табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Результати дослідження органолептичних показників молока сухого незбираного жирністю 25 - 26%

Показники	Характеристика/значення показника					Вимоги ДСТУ 4273:2003
	Зразок№ 1	Зразок№ 2	Зразок№ 3	Зразок№ 4	Зразок№ 5	
Консистенція	Дрібний сухий порошок, без грудочок	Дрібний сухий порошок, без грудочок	Дрібний сухий порошок, наявні грудочки	Дрібний сухий порошок, без грудочок	Дрібний сухий порошок, наявні грудочки	Дрібний сухий порошок, без грудочок

Продовження таблиці 2.3

Колір	Білий з легким кремовим відтінком	Білий з легким кремовим відтінком	Білий з жовтувато-кремовим відтінком	Білий з легким кремовим відтінком	Білий з кремовим Відтінком	Білий з легким кремовим відтінком
Смак та запах	Властиві свіжому пастеризованому молоку, без сторонніх присмаків та запахів	Властиві свіжому пастеризованому молоку, без сторонніх присмаків та запахів	Сальний смак сухого молока	Властиві свіжому пастеризованому молоку, без сторонніх присмаків та запахів	Відчувається прогірклий смак	Властиві свіжому пастеризованому молоку, без сторонніх присмаків та запахів

Отже, за результатами органолептичної оцінки якості, згідно ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови» встановлено, що зразки № 1,2,4 відповідають вимогам вищезазначеного документа.

Зразок № 3 ТМ «TARG» має сальний смак сухого молока, що спостерігається при окисненні молочного жиру. Для уникнення цього необхідно запобігти дії світла на молоко.

В зразку №5 ТОВ «Мілк Інґредієнтс» відчувається прогірклий смак сухого молока, який з'являється під впливом ферменту ліпази, яка при зберіганні готового продукту розщеплює жири з утворенням неприємних на смак альдегідів та металів. Щоб уникнути цього потрібно проводити теплову обробку молока при підвищених температурах (85 - 87⁰ С) з метою (розщеплення) ліпази. За органолептичною оцінкою всі зразки ідентифіковано як сухе молоко.

Фізико-хімічні дослідження досліджуваних зразків здійснювалися за наступним показниками: масова частка вологи, кислотність, індекс розчинності. Результати дослідження якості молока сухого незбираного за фізико-хімічними показниками представлено у табл. 2. 4.

Таблиця 2.4

Результати дослідження фізико-хімічних показників молока сухого незбираного жирністю 25 - 26%

Показники	Допустимі норми згідно ДСТУ 4273:2003	Зразок №1	Зразок №2	Зразок №3	Зразок №4	Зразок №5
Масова частка вологи, %, не більше	4,00	4,00	4,00	4,00	2,00	2,00
Кислотність в перерахунку на оцтову кислоту, °Т, не більше	17,00	11,00	12,50	14,00	10,80	10,50
Індекс розчинності, см ³ сирого осаду, не більше	0,10	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01

Отже, за результатами досліджень молока сухого незбираного можна зробити висновок, що показник масової частки вологи, зразків № 1,2,3 на межі з дозволеним значенням, а це свідчить про неправильні умови зберігання продукції і продукт має менший термін придатності для споживання. За іншими показниками всі зразки відповідають фізико-хімічним вимогам ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови». За результатами масової частки вологи та ідексом розчинності, всі зразки ідентифіковані як сухе молоко.

Мікробіологічні дослідження сухого молока здійснювали за наступними показниками: кількість МАФМ (мезофільні аеробні та факультативно анаеробні мікроорганізми) та БГКП (бактерії групи кишкової палички) . Дані занесені до табл. 2.5.

**Результати визначення мікробіологічних показників молока сухого
незбираного жирністю 25 – 26%**

№ зразка	Кількість МАФAM, КУО/ г		БГКП не допускається в 0,1 г
	Норма згідно ДСТУ 4273:2003	Дослід	
1	5 x 10 ⁴	≤ 1 x 10 ⁴	не виявлено
2		≤ 1 x 10 ⁴	не виявлено
3		≤ 5,2 x 10 ⁴	не виявлено
4		≤ 1 x 10 ⁴	не виявлено
5		≤ 6 x 10 ⁴	не виявлено

Отже, за мікробіологічними показниками зразок № 3 та зразок № 5 не відповідають нормі за кількістю МАФAM, це свідчить про неправильне зберігання товару і не герметичну упаковку. Бактерії групи кишкової палички не виявлені в жодному зразку. Всі інші зразки молока сухого незбираного відповідають вимогам ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови» .

Таким чином, за результатами проведеної ідентифікаційної експертизи молока сухого встановлено, що зразок № 5 ТОВ «Мілк Інгредієнтс» і зразок № 3 ТМ «TARG» не відповідають вимогам українського законодавства щодо пакування та маркування, так як не вказаний виробник, а тільки фасувальник товару. За органолептичними показниками всі зразки відповідають вимогам, крім зразків № 3 ТМ «TARG» - який має сальний смак сухого молока. За фізико-хімічними показниками молока сухого незбираного виявили, що показник масової частки вологи, зразків № 1,2,3 на межі з дозволеним значенням, а це свідчить про неправильні умови зберігання продукції і непридатністю до тривалого зберігання. За іншими показниками всі зразки відповідають фізико-хімічним вимогам ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови» .

Отже, за результатами товарознавчої експертизи, відповідали всім вимогам лише наступні виробники: №1 ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»; №2 ТОВ «ПРОДЕНЕГРО»; №4 ТОВ «Рихальський завод сухого молока».

Згідно встановленим критеріям ідентифікаційної експертизи : маркування, органолептичним та фізико – хімічним показникам, всі зразки ідентифіковано як сухе молоко.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КАНАЛАМИ ЗБУТУ МОЛОКА СУХОГО НА ТОВ «РИХАЛЬСЬКИЙ ЗАВОД СУХОГО МОЛОКА»

3.1. Дослідження системи управління каналами збуту на ТОВ «Рихальський завод сухого молока»

ТОВ «Рихальський завод сухого молока» знаходиться за адресою: 11246, Житомирська обл., Смільчинський р-н, с. Рихальське, вул. Леніна, 38.

Організаційно-правовою формою даного підприємства є товариство з обмеженою відповідальністю.

До безумовних переваг компанії можна віднести: швидкість виконання зобов'язань; високоякісний товар; доступні ціни. За час своєї діяльності ТОВ «Рихальський завод сухого молока» уклала сотні договорів. Кількість працівників становить 50 осіб.

Організація електропостачання здійснюється від місцевої електричної мережі. На підприємстві заводу знаходиться власна котельня, що забезпечує підприємство теплом. Вода надходить від власної свердловини.

Проектна потужність по переробці молока 50 тонн молока на добу.

Сама виробнича структура ТОВ «Рихальський завод сухого молока» складається з таких відділів:

- ✓ приймально-апаратна дільниця;
- ✓ маслоцех;
- ✓ дільниця розливу продукції;
- ✓ технологічний відділ.

До допоміжних і обслуговуючих цехів відносяться:

- механічна майстерня
- складські приміщення
- автогараж
- лабораторія.

У цехах і виробництвах ТОВ «Рихальський завод сухого молока» ведеться кількісний облік надходження сировини і матеріалів, вироблення продукції і її відпустки. Щодня за даними первинних документів про рух сировини, матеріалів, тари і готової продукції старший майстер складає рапорт про переробку сировини і виробленню молочної продукції. Рапорт складається за день (зміну) по кожному цеху (ділянці), окремо на підставі даних про надходження сировини, про вироблення і здачу на склад реалізації готової продукції прибуткових і видаткових первинних документів [40].

Канали збуту складаються із торговельних організацій, за допомогою яких товари промислового підприємства можуть просуватися на ринок. Деякі із цих торговельних організацій є частиною внутрішньої організаційної структури промислових фірм. Деякі є незалежними комерційними підприємствами. Одні торговельні посередники купують та продають товари від свого імені, інші діють як агенти і тільки організують укладання угод купівлі-продажу.

Більшість підприємств користується послугами торговельних посередників, щоб якомога ефективніше організувати збут своєї продукції. З цією метою виробники формують канали розподілу товарів [41]

Основні споживачі сухого молока, яке виробляється на ТОВ «Рихальський завод сухого молока» наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Основні споживачі молока сухого

Мережі супермаркетів	Обсяг поставок			Темпи зміни обсягів поставок	
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2017/ 2016	2018 /2017
ТОВ «ФОЗЗИ-ФУД»	25 373	26 251	27 385	1,21	1,27
ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет»	26 528	29 635	30 638	1,35	1,39
ТОВ «АТЬ-МАРКЕТ»	17 953	17 064	18 314	0,76	1,07
ТОВ «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ Україна»	31 637	32 484	34 832	0,94	1,25
ТОВ «СИЛЬПО-ФУД»	18 267	19 186	20 942	1,05	1,18
ТОВ «Фуршет»	16 382	14 937	13 832	1,21	0,87
ТОВ «Фудком»	12 484	12 188	11 384	0,84	1,03
Інші	11 324	15 146	16 294	0,55	0,86

Найбільшими за обсягами реалізації продукції ТОВ «Рихальський завод сухого молока» являються такі мережі супермаркетів:

- ТОВ «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ Україна»;
- ТОВ «ФОЗЗИ-ФУД»;
- ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет»;
- ТОВ «СИЛЬПО-ФУД»;
- ТОВ «Фуршет»;
- ТОВ «Фудком»;

Ці компанії реалізують 90 % обсягу продукції підприємства. Інші 10 % товару реалізують маленькі торгові точки, невеличкі магазинчики. За даними підприємства, загальне зростання обсягів реалізації у ваговому вираженні зростав на 7,1% у 2017 р. відносно 2016 р. та на 9,9% на у 2018 р. відносно 2017р.

Основним показником який характеризує ефективність діяльності комерційного підприємства є обсяг продаж. Про ефективність діяльності ТОВ «Рихальський завод сухого молока» говорить динаміка обсягу продажів по усіх видах продукції за останні 3 роки, наведена в таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Динаміка обсягу продажів ТОВ «Рихальський завод сухого молока» по усіх видах продукції за 2016 – 2018 роки

Показник	Обсяг продажу продукції						Темпи зростання			
	2016		2017		2018		2017/ 2016		2018/2017	
	од.	грн.	од.	грн.	од.	грн.	Од.	Грн.	Од.	Грн.
Загальний обсяг, в тому числі	2615,6	5813,49	4274,3	692,79	6297,83	8941,72	1,3	0,6	1,6	0,8
- внутрішні продажі	382,38	629,41	483,93	519,398	5923,29	6295,934	1,5	0,9	0,7	0,9
- експортні відвантаження	681,84	409,81	719,83	823,14	894,74	974,037	1,2	0,5	1,3	0,7

Отже, можна зробити висновок, що збутова діяльність ТОВ «Рихальський завод сухого молока» з кожним роком набирає оборотів, як у виробництві товарної продукції, так і у валовому товарообороті.

Підприємство ТОВ «Рихальський завод сухого молока» реалізує свою продукцію різними способами : виробничим підприємствам, приватним підприємцям, комерційним посередникам, роздрібним та оптовим магазинам. Реалізація товарів передбачається транзитною та складською формами.

Транзитна форма товаропостачання – це завезення продукції безпосередньо в магазини (точки збуту), минаючи склади оптових баз та розподільчих центрів.

Транзитна форма товаропостачання дозволяє:

- прискорювати просування товарів;
- скорочувати витрати на навантажувально-розвантажувальні роботи;
- знижувати розміри втрат товарів.

При складській формі товари завозяться на склади оптових підприємств. Застосування такої форми постачання найбільше зручне при доставці товарів складного асортименту, що мають потребу в попередньому відсортуванні [42].

Проведення аналізу фінансового стану ТОВ «Рихальський завод сухого молока» дає оцінку результатів господарської діяльності за попередній та поточний роки, виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники роботи підприємства, дані наведені в дод. Б.

Аналіз показників динаміки господарсько-фінансової діяльності підприємства за 2016-2018 роки вказує на те, що:

- дохід від реалізації товарів та надання послуг у 2017 році відносно 2016 року збільшився на 28152 грн., що становить 31,1%, а у 2018 році відносно 2017 року збільшився на 2813 грн., що становить 15,6%.
- Валовий прибуток у 2017 році відносно 2016 року збільшився на 42808 грн., що становить 61,3%, а у 2018 році відносно 2017 року збільшився на 53725 грн., що становить – 40,3% .

- Загальні операційні витрати у 2017 році зросли відносно до 2016 року на 6092 грн. (39,2%), а у 2018 році відносно 2017 року на 6912 грн. (32%).

Логістичні витрати на ТОВ «Рихальський завод сухого молока» у період 2016-2018 рр. наведені у табл.3.3.

Таблиця 3.3

Логістичні витрати на ТОВ «Рихальський завод сухого молока» у період 2016-2018 рр.

№	Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Темпи зростання	
					2017 /2016рр.	2018 /2017рр.
1.	Запаси	3,782	4,104	3,562	0,4	0,1
2.	Матеріальні витрати	19,95	20,58	22,54	0,1	1,2
3.	Витрати на оплату праці співробітників логістичного відділу	1,36	1,52	1,56	0,04	0,2
4.	Відрахування на соціальні заходи для співробітників логістичного відділу	0,448	0,521	0,544	0,5	0,3
5.	Амортизація логістичної інфраструктури	3,90	4,30	4,13	1,3	1,2
6.	Інші операційні витрати	0,37	0,399	0,336	0,1	0,2
7.	Разом логістичні витрати	28,905	31,795	32,829	1,6	1,5
8.	Логістичні надзвичайні витрати	0,00	0,00	0,00	-	-
9.	Повні логістичні витрати	27,05	30,54	31,95	2,1	1,6

Продовження таблиці 3.3

10	Операційні витрати	29,75	30,12	32,02	1,8	1,6
11	Відношення логістичних витрат до операційних	0,86	0,92	0,89	0,4	0,2
12	Фінансовий результат операційної діяльності	23,68	25,78	26,34	1,3	1,2

На основі таблиці можна стверджувати, що загалом логістичні витрати мають тенденцію до зростання. Найбільшу частину становлять матеріальні витрати, але за 4 роки не виявлено надзвичайних логістичних витрат. Разом логістичні витрати за два роки підвищились на 2,1 %. Матеріальні витрати підвищились на 1,2%, це спричинено підвищенням цін на паливо і ремонт автомобілів. В 2018 році зменшився коефіцієнт логістичних витрат, що характеризує успішність заходів підприємства ТОВ «Рихальський завод сухого молока» щодо оптимізації логістичної системи в цілому та в тому числі підсистеми постачання. Попри зростання фінансового результату операційної діяльності, коефіцієнт рентабельності зменшився.

Управління підприємством здійснює комерційний директор. В безпосередньому підпорядкуванні знаходяться керівники різних відділів (наприклад, маркетингу, логістики, персоналу, збуту та ін.). Кожен відділ виконує певні ключові функції. Відділ збуту зображено на рис. 3.1.

Керівник відділу збуту має такі ключові функціональні обов'язки:

- організація централізованих заказів і постачання товарів.
- прогнозування акційних, святкових, сезонних продаж.

У підпорядкуванні керівника відділу збуту знаходяться диспетчерська група, оперативна – збутова група, та працівники складів готової продукції [43].

Організаційна структура відділу збуту

Рис.3.1 Організаційна структура відділу збуту на ТОВ «Рихальський завод сухого молока»

Основною метою логістичної системи є доставка товару в потрібне місце і в потрібний час. На відміну від маркетингу, основною спорідненою функцією якого є виявлення та стимулювання попиту, логістика повинна задовольнити сформований засобами маркетингової політики попит з мінімальними затратами. При цьому спільним об'єктом вивчення маркетингу і логістики є канали розподілу, оптимальна організація яких є головною задачею логістики.

Під каналом розподілу розуміють сукупність організацій чи окремих осіб, які переймають на себе або допомагають іншим особам перейти право власності на конкретний товар або послугу на шляху від виробника до споживача.

Використання каналів розподілу приносить суттєві вигоди виробникам, а саме:

- економію фінансових засобів на розподілі продукції;
- можливість зосередитися безпосередньо на виробництві;
- більш ефективно і професійно продати свою продукцію;
- розширити ринки збуту;

- зменшити об'єми робіт по підготовці та розподілу продукції.

Слід мати на увазі, що крім основної, канал розподілу виконує ще ряд дуже важливих функцій, нехтування якими в умовах ринкової економіки неможливо:

- дослідницька робота по збору та обробці інформації, потрібної маркетинговим відділам виробників;
- стимулювання збуту шляхом розповсюдження інформації про товари;
- встановлення контактів з потенційними клієнтами;
- пристосування та пакування товарів у відповідності з вимогами споживача;
- проведення переговорів по досягненню попередніх умов з потенційними клієнтами;
- організація транспортування і складування продукції;
- фінансування певних витрат по підтримці функціонування каналу;
- прийняття на себе ризиків, пов'язаних з транспортуванням та зберіганням продукції [44].

Для того, щоб проаналізувати ефективність управління продажем товарів та якість обслуговування покупців у магазинах підприємства ТОВ «Рихальський завод сухого молока», необхідно зробити наступні розрахунки та визначити такі основні соціальні показники:

1. *Коефіцієнт завершеності покупок* (K_{zn}) розраховується за формулою (3.1). Згідно з результатами проведеного дослідження, із 50 покупців, що купляли молочну продукцію, 358 покупців здійснили покупку.

$$K_{zn} = \frac{Kn}{Kз} = \frac{35}{50} = 0,7 \quad (3.1)$$

Оптимальною величиною цього показника є $>0,7$. Так як отриманий коефіцієнт відповідає оптимальному, то можна зробити висновок, що асортимент ТОВ «Рихальський завод сухого молока» задовольняє потреби покупців у необхідних молочних товарах і відповідає вимогам споживачів.

2. Коефіцієнт затрат часу на придбання товарів ($K_{зч}$) знаходимо за формулою (3.2). Для вибору молочних товарів оптимальні затрати часу на придбання продукції – 15 хвилин. Як показало спостереження, покупці магазинів витрачають у середньому близько 25-ти хвилин на вибір та купівлю товарів.

$$K_{зч} = \frac{3\phi}{3o} = \frac{25}{15} = 1,7 \quad (3.2)$$

Отриманий показний перевищує оптимальний. Це може бути спричинено такими факторами:

- незручне розміщення товарів;
- погано організований рух покупців у торговельній залі.

3. Кількість скарг покупців, записаних у книгу відгуків за рік – відсутні.

4. Кількість порушень правил продажу товарів і торговельного обслуговування покупців, зафіксованих службовими особами контролюючих органів – відсутні.

5. Коефіцієнт оновлення товарного асортименту – відношення кількості нових товарів (Ao) до загальної кількості товарів, що пропонується до продажу (An). Коефіцієнт оновлення товарного асортименту дає змогу оцінити співвідношення нових та відомих покупцям товарів, тобто з різними стадіями їх життєвого циклу. Він визначається за формулою (3.3):

$$Ko.a. = \frac{Ao}{An} , \quad (3.3)$$

де Ao – кількість нових товарів, що є у магазині;

An – загальна кількість товарів, що пропонуються до продажу.

$$Ko.a. = \frac{362}{2750} = 0,13$$

Отже, розробка асортиментного переліку товарів ТОВ «Рихальського заводу сухого молока» і здійснення контролю за його дотриманням веде до

кращого обслуговування покупців цільового ринку і створення стійкого асортименту. У випадку виявлення відсутності в продажу товарів, які передбачені асортиментним переліком, керівництво підприємства приймає міри по їх заводу в магазини.

3.2. Удосконалення управління каналами збуту молока сухого на ТОВ «Рихальський завод сухого молока»

При виборі каналу збуту потрібно враховувати: потреби клієнтів і пропозиції конкурентів. Як правило споживача найбільш цікавить:

1. своєчасна доставка товарів;
2. готовність постачальника задовольнити його термінові запити;
3. акуратне поводження з товаром при транспортуванні;
4. готовність постачальника прийняти назад дефектний товар і швидко замінити його;
5. готовність постачальника підтримувати товарно-матеріальні запаси в необхідній кількості

При дослідженні каналів збуту на ТОВ «Рихальський завод сухого молока» було виявлено проблему затримки транспорту під час доставок товару.

Для підвищення ефективності управління ланцюгами поставок доцільно впровадити систему GPS моніторингу.

Система призначена для контролю всіх етапів роботи служб доставки. Допоможе вирішити такі завдання, як організація перевезень, оптимізація транспортних процесів і скорочення витрат. Буде складатися з двох додатків:

1. Веб-версія;
2. Мобільна версія.

Веб-версія забезпечуватиме ефективне адміністрування робочих процесів: розміщення, планування і розподіл заявок, оптимізація маршрутів, а також відстеження та координування процесу доставки. Мобільна версія буде призначена для кур'єрів або інших мобільних працівників.

Система GPS-моніторингу складається як мінімум з двох важливих компонентів - самого GPS-трекера і його програмного забезпечення. GPS-трекер монтується в транспортний засіб. Після цього він визначає координати за допомогою супутників і передає дані на спеціальний захищений сервер. Що стосується програмного забезпечення, воно необхідне для того, щоб обробити отримані дані і вивести готові координати на карту, де буде показана локація транспорту, а також маршрут, який він здійснив за певний період часу. Крім визначення маршруту і розташування, можна отримувати інформацію про зупинки, пробіг, паливному витраті (в тому числі про заправках і сливах палива), а також про те, що транспорт відхилився від заданого маршруту [45].

Установка такої системи дасть можливість повністю стежити за всіма транспортними автомобілями, поліпшити робочі процеси, повністю виключити зловживання з боку нечесних водіїв, такі як: нескінченні зливи палива, безконтрольні рейси, фальшиві чеки, накрутка лічильників і інші махінації.

Найголовнішим завданням, яке хоче вирішити підприємство – щоб товар був доставлений вчасно.

За допомогою супутникового моніторингу, крім контролю місця розташування транспорту, є контроль витрати палива. Фінансові витрати на паливо - це один з найважливіших пунктів у витратах підприємств. Зменшення витрат на паливо позитивно впливає на доходи. Нехтуючи засобами контролю, керівництва компаній виносять рішення про економію на зарплаті водіїв, аргументуючи це тим, що ті і так отримують додаткові доходи на зливі палива. А через це кількість зливів, махінацій і кількість «лівих» рейсів навпаки стрімко зростає, і це тільки робить негативний вплив на доходи компанії [46].

Багато компаній, підприємств вже давним-давно обладнали свій транспорт системою GPS-моніторингу. На сьогоднішній день така система стала набагато дешевша і доступніша, ніж раніше. З огляду на ціни на паливо, монтаж GPS-обладнання на весь автопарк окупається дуже швидко, так як з його допомогою в середньому економиться на 20-30% менше палива. Впровадження такої системи не тільки виключить махінації з боку нечесних

водіїв, а й буде мотивувати співробітників чесно заробляти і економити паливо, шляхом підвищення окладу.

Система GPS-моніторингу дає можливість отримувати актуальну інформацію, яка значно поліпшить робочі процеси. Серед такої інформації можна виділити:

1. Прослідковування, щоб товар був доставлений вчасно;
2. Точний і актуальний звіт по контролю палива з урахуванням швидкісного режиму, стану доріг, а також підйомів і спусків на дорогах.
3. Деталізувати систему звітності переміщення транспортного засобу (зупинки, швидкісний режим, а також інформацію про перевищення швидкості).
4. Створення докладних графіків по заправках і сливах палива із зазначенням місця, дати та часу заправки або зливу.
5. Моніторинг показників датчиків в реальному часі (датчик витрати палива, температури рефрижератора, температури двигуна, обертання вузлів бетономішалки та інші) [47].

Важливим показником успішної діяльності ТОВ «Рихальський завод сухого молока» як і будь-якого іншого підприємства, являються взаємовідносини з дистриб'юторами.

Для безперебійної реалізації товарів, керівництву підприємства потрібно уважніше відбирати закупників, для того щоб, в подальшому не виникало непередбачуваних ситуацій з ними, ввести заохочення для постачальників які приносять найбільше прибутків підприємству, для цього на підприємстві проводять АВС-аналіз дистриб'юторів [48].

В основі використання методу АВС-аналізу лежить припущення, що не всі дистриб'ютори характеризуються однаковим впливом на ефективність, через що доцільно інтенсивніше займатися дистриб'юторами, які мають великий обіг. Результати наведені в табл. 3.4.

Класифікація дистриб'юторів за методом АВС здійснюється за такою схемою:

1. Добирається інформація про річний обсяг ресурсів від кожного дистриб'ютора.

3. Розраховується частка обсягу кожного дистриб'ютора у відсотках від загального обсягу постачань ресурсів.

4. Знаходяться кумулятивні значення часток обсягів дистриб'юторів у відсотках.

5. Дистриб'ютори поділяються на групи А, В, С згідно з прийнятими критеріями поділу.

Таблиця 3.4

АВС-аналіз дистриб'юторів ТОВ «Рихальський завод сухого молока» за 2018 рік

№	Дистриб'ютор	Річний обсяг, тис. грн.	Частка в загальному обсязі, %	Обсяг кумулятивний, %	Група
1	ТОВ «Метро Кеш Енд Кері Україна»	215	10,46	10,46	А
2	ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет»	191	9,29	19,75	А
3	ТОВ «АТБ -маркет»	189	9,19	28,94	В
4	ТОВ «Фоззи - фуд»	187	9,10	38,04	В
5	ТОВ «Сільпо - Фуд»	180	8,75	46,79	В
6	ТОВ «Фуршет»	170	8,56	55,35	С
7	ТОВ «Фудком»	165	8,41	63,77	С
8	Інші	162	7,88	71,65	С

Проведений АВС-аналіз дистриб'юторів молочних виробів ТОВ «Рихальський завод сухого молока» показує, що найбільший внесок у формування загального обігу робили всього два дистриб'ютора ТОВ «Метро Кеш Енд Кері Україна» та ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет», які й склали групу А. У групу В увійшли три дистриб'ютора ТОВ «АТБ -маркет», ТОВ «Фоззи - фуд», ТОВ «Сільпо - Фуд». Інші дистриб'ютори увійшли в групу С.

Окрім того, важливим етапом ефективного функціонування каналів збуту є формування комерційних зв'язків підприємства на вигідних умовах:

- вибір найбільш вигідної ціни продукції, що постачається;
- можливість змін комерційної угоди відповідно до умов ринку;
- постійний пошук нових комерційних зв'язків;
- удосконалення оплати праці працівників, задіяних у системі каналів збуту;
- мотивація учасників каналів розподілу [49].

Для удосконалення управління постачанням сухого молока на підприємстві ТОВ «Рихальський завод сухого молока» пропонуємо:

- постійно вивчати попит споживачів та завчасно вносити зміни в асортимент;
- виробляти продукцію у необхідному обсязі та асортименті для того, щоб задовольнити споживачів і підтримувати відповідний рівень товарних запасів;
- проводити стимулювання робочого персоналу до обслуговування покупців за допомогою впровадження винагороди;
- забезпечувати регулярність та своєчасність товаропостачання, для подальшої реалізації товару.

Рішення про вибір каналу розподілу - одне з найскладніших і найвідповідальніших, які необхідно прийняти фірмі. Кожен канал характеризується притаманними йому рівнями збуту і витрат; вибравши конкретний маркетинговий канал, фірма повинна, як правило, користуватися ним протягом досить тривалого періоду часу. Вибір каналу зробить істотний вплив на інші складові комплексу маркетингу і навпаки. Формування каналу вимагає вивчення основних варіантів його можливої структури з точки зору типу та кількості посередників. Управління каналом вимагає відбору та мотивування кваліфікованих посередників. Необхідно періодично проводити оцінку діяльності кожного окремого члена каналу, порівнюючи його минулі і

нинішні показники збуту, порівнюючи її показники збуту з показниками інших членів каналу [50].

Отже, впровадження запропонованих заходів покращення ефективності функціонування збутової діяльності на всіх етапах на підприємстві ТОВ «Рихальський завод сухого молока» призведе до збільшення рентабельності, сприятиме підвищенню прибутковості підприємства, зменшенню витрат на утримання запасів, можливих втрат якості під час товароруху від підприємства до роздрібно́ї мережі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Виконавши завдання, передбачені у даній випускній кваліфікаційній роботі можемо зробити наступні висновки:

1. Молокопереробна галузь має перспективи розвитку як на вітчизняному, так і на світовому ринку. Вихід України на нові ринки можливий за умови застосування новітніх технологій і знань про створення доданої вартості у процесі переробки молока. В зовнішній торгівлі України сухими молочними продуктами як і раніше експорт переважає над імпортом, в той час як імпорتنі поставки сухого молока доволі обмежені.

2. Встановлено, що правовим забезпеченням якості та безпеки молока сухого є ряд нормативних документів до яких відносяться стандарти, технічні умови, технічні регламенти, стандарти Codex Alimentarius, Регламенти, ряд прийнятих законів, підзаконних актів та нормативних документів.

3. Проведення ідентифікаційної експертизи молока сухого складалася з таких етапів: аналіз пакування та маркування досліджуваних зразків, дослідження органолептичних показників, дослідження фізико-хімічних показників, мікробіологічні дослідження.

4. За результатами товарознавчої експертизи, відповідали всім вимогам лише наступні виробники: №1 ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»; №2 ТОВ «ПРОДЕНЕГРО»; №4 ТОВ «Рихальський завод сухого молока». Згідно встановленим критеріям ідентифікаційної експертизи : маркування, органолептичним та фізико – хімічним показникам, всі зразки ідентифіковано як сухе молоко.

5. Рішення про вибір каналу розподілу - одне з найскладніших і найвідповідальніших, які необхідно прийняти фірмі. Кожен канал характеризується притаманними йому рівнями збуту і витрат; вибравши конкретний маркетинговий канал, фірма повинна, як правило, користуватися ним протягом досить тривалого періоду часу.

6. Розробка асортиментного переліку товарів ТОВ «Рихальського заводу сухого молока» і здійснення контролю за його дотриманням веде до кращого обслуговування покупців цільового ринку і створення стійкого асортименту.

Пропозиції щодо ефективності організації каналів збуту молока сухого на ТОВ «Рихальський завод сухого молока»:

- для підвищення ефективності управління ланцюгами поставок доцільно впровадити систему GPS моніторингу;
- вивчення потреб клієнтів і пропозиції конкурентів;
- формування комерційних зв'язків підприємства на вигідних умовах;
- в межах маркетингового підходу удосконалити управління стратегічних напрямів орієнтованих на ринок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вісник молочників – 2018, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna-analitika/category/2018>
2. Михнева Е.Г., Рынок молокопродуктов в Украине и перспективы его развития – Продовольча індустрія АПК. – 2018. – № 3. – С. 8-11.
3. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози /Л.Федулова//Товари і ринки.- Київ: КНТЕУ, 2019.-№ 1. – С.28 - 30
4. На порозі нового року: розібратись із СЗМ – і вперед/ Я.Музиченко // Молоко і ферма. – Київ, 2017. - №6. – С.20 – 35.
- 5.Міняйло В.. Молокопродуктовий підкомплекс України:тенденції розвитку/ О.Міняйло, В.Міняйло // Товари і ринки. - Київ: КНТЕУ, 2019.- №4. – С.20 – 22.
6. Мартыненко Н..В Украине наметилась тенденция к увеличению экспорта молочной продукции / Н.Мартыненко// Брутто. – 2018.-№1.- С12-16.
7. Винтоняк В. Сухомолочный кризис/ В.Винтоняк// Агроперспектива.- К.,2018. - №11.-С.30-34.
8. Герцегева И.С. Рынок сухого молока – современное состояние, тенденции и пути развития/ И.С.Герцегева// Молочная промышленность. – 2018.-№4.- С.54-56
- 9.Складчиков В.. Качество сухих продуктов гарантировано/ В.Складчиков//Мир продуктов. – Київ,2018. - №5. – С. 20-22.
10. Патица Н.І..Конкурентоспроможність та позиціонування України на світовому ринку молочної продукції/ Н.І. Патица//Економіка АПК.- Київ: «Інститут аграрної економіки», 2019. - №5. – С.77 – 87.

11. Лихолоб Н. Выйти сухим из молока: Обзор украинского рынка сухих молокопродуктов/ Н. Лихолоб// Food and drinks. Продукты и напитки. – К.,2018. - №7. – С.66-71.
12. Рудковський А.О. Формування якості та розширення асортименту молочних товарів [Електронний ресурс] : монографія / М. П. Головка, Н. М. Пенкіна, В. В. Колесник. – Електрон. дані. – Х. : ХДУХТ, 2017. – 149 с.
13. Державна служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> .
14. Зміна вектора : орієнтир — сухе молоко / Я. Музиченко // Молоко і ферма. - Київ, 2015. - №2. - С.34 — 37.
15. Молочная страна. К началу 2030 года Украина войдет в топ — 10 мировых производителей/ Е.Свирида // FOOD. UA. Продукты Украины. - Київ: Рема- Принт, 2019. - №9. – С. 27-30.
16. Про молоко та молочні продукти : Закон України 24.07.2013 № 1571-VII (зі змін. та доповн.) [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.
17. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР (зі змін. та доповн.) [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>
18. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XI (зі змін. та доповн.) [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
19. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII (зі змін. та доповн.) [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.

20. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів: Закон України від 05.06.2018 № 178-VII (зі змін. та доповн.) [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.
21. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII (зі змін. та доповн.) [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/124-19>
22. Системи управління безпекою харчових продуктів (ХАССП) за ДСТУ 4161 або ISO 22000 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.certsystems.kiev.ua/uk/dstu-4161-ili-iso-22000/sistemupravlinnya-bezpekoju-xarchovix-produktiv-xassp-za-dstu-4161-abo-iso-22000.htm>
23. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження мікробіологічних критеріїв для встановлення показників безпечності харчових продуктів» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1321-12>
24. ДСП 4.4.4.011-98 Державні санітарні правила для молокопереробних підприємств [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va011488-98>
25. ДСанПіН 8.8.1.2.3.4-000-2001 Допустимі дози, концентрації, кількість та рівні вмісту пестицидів у сільськогосподарській сировині, харчових продуктах, повітрі робочої зони, атмосферному повітрі, воді [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0137588-01>
26. ДСТУ 4273:2003 «Молоко сухе незбиране. Технічні умови»– [Чинний від 2006-01-06]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 16 с.
27. ДСТУ 4556:2006 «Молоко сухе швидкорозчинне. Технічні умови».– [Чинний від 2007-01-01]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 14 с.
28. ДСТУ 4273:2015 «Молоко та вершки сухі. Загальні технічні умови» [Чинний від 2005-18-04]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2006. – 19 с.

29. Серія стандартів ISO 9000 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://intercert.com.ua/articles/regulatory-documents/66-iso-9001>
30. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>
31. Вимоги гігієни харчових продуктів: Регламент ЄС № 852/2004 від 29 квітня 2004 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/laws/eu/852-2004.pdf>
32. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга. - ДСТУ ISO 22000:2007. - [Чинний від 2007 - 08-01]. - К.: Держстандарт України, 2007.- 39 с.
33. Головні положення розробки і впровадження системи НАССР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://market.avianua.com/?p=4100>
34. The Codex Alimentarius Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/food/safety/international_affairs/standard/codex_en
35. Кодекс Алиментариус. Молоко и молочные продукты/ Пер.с англ. – М.:Издательство – «Весь Мир», 2007. – с.118. ISBN 978 – 5 – 7777 – 01415 – 3.
36. Кодекс Алиментариус. Сухое молоко и сухие сливки/ Пер.с англ. – М.:Издательство – «Весь Мир», 2007. – с.67-72. ISBN 978 – 5 – 7777 – 01415 – 3.
37. Ідентифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/19690402/tovarovnavstvo/identifikatsiya_tovariv
38. Притульська Н.В. Ідентифікація продовольчих товарів: теорія і практика: Монографія. – К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2007. – 193 с.
39. Сушко С.А. Особливості експертизи молочних товарів, що реалізується на споживчому ринку / Сушко С.А. // Актуальні проблеми теорії і практики експертизи товарів : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпро, 20–21 березня 2018 року). – Дніпро : Пульс, 2016. – С. 245-246.
40. Офіційний сайт компанії ТОВ «Рихальський завод сухого молока» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rihalskiyzavod.ua/>

41. Горяїнов О.М. Теорія і практика дисципліни «Логістика» (для менеджерів): Навчальний посібник / Горяїнов О.М. - Харків: НТМТ, 2009. - 522 с. (Серія «Скарбничка знань фахівця з логістики»).
42. Апопій В.В., Організація торгівлі. Підручник 3-тє вид. / за редакцією Апопія В. В. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 632 с.
43. Ілляшенко С.М. Маркетингова товарна політика: підручник / С.М. Ілляшенко. Суми: Унів. кн., 2005. – 234 с.
44. Комерційна логістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.А. Мазаракі, Т.Д. Москвітїна В.М. Торопков та ін. ; за ред. А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 408 с..
45. Уотерс Д. Логистика: управление цепью поставок / Д. Уотерс; пер. с англ. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 503 с..
46. Чухрай Н.І Логістичне обслуговування: Підручник. – Львів: Ви-во Нац. Ун - ту «Львівська політехніка», 2006. – 298 с.
47. Несуров І.В. Аутсорсинг закупівель: світовий досвід і вітчизняні перспективи / І.В. Несуров // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2009. - №640. – С. 155-162.
48. Фролова Л.В. Логістичне управління підприємством: теоретико-методологічні аспекти: [монографія] / Л.В. Фролова – Д.: ДонДУЕТ, 2012. –130 с.
49. Офіційний сайт «World Economic Forum». - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2019>
50. Сушко І.В. Зарубіжний досвід впровадження маркетингових логістичних концепцій на підприємстві. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/ed_work/n_7/13.pdf.

Рис. А.1 Схема проведення експерименту

**Основні показники фінансово-господарської діяльності підприємства за
2017-2018 рр, тис. грн.**

Найменування показника	2017р.	2018р.	Темпи зростання 2018/ 2017рр.
1. Виручка від реалізації продукції (товарів), тис. грн.	67 536	71 647	0,02
2. Податок на додану вартість, тис. грн.	3 745	3 267	0,4
3. Собівартість реалізованої продукції (товарів), тис. грн.	49 746	49 914	0,01
4. Інші вирахування з доходу, тис. грн.	-	-	-
5. Валовий прибуток (збиток) від реалізації, тис. грн.	8 536	10 435	1,4
6. Інші операційні доходи, тис. грн.	7 385	9 637	1,3
7. Адміністративні витрати, тис. грн.	7 534	7 956	0,01
8. Витрати на збут, тис. грн.	1 843	3 813	1,4
9. Інші операційні витрати, тис. грн.	5 634	6 187	0,7
10. Фінансові результати від операційної діяльності, тис. грн.: прибуток (збиток)	2 637	3 742	1,2
11. Інші доходи, тис. грн.	1 634	2 423	0,4
12. Інші витрати, тис. грн.	1 596	2 396	0,5
13. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн.: Прибуток (збиток)	3 945	4 264	1,2
Чистий: прибуток збиток	4 275	8 249	1,8

